

O ježevima i liscama – ili čime treba da se vodi velika strategija

John Lewis Gaddis, *On Grand Strategy*, Penguin Books, New York, 2019, pp. 368+xiv

Ime Džona Luisa Gadisa (John Lewis Gaddis) poznato je svima koji su se makar površno dotakli pitanja vojne istorije, spoljne politike ili velike strategije (*Grand Strategy*). Kao predavač prvobitno na Ohajo univerzitetu, a potom na Jejl Univerzitetu, uz povremeno predavanje kao gostujući profesor na Pomorskom ratnom koledžu (*Naval War College*), Gadisov opus istraživanja prvenstveno je fokusiran na period Hladnog rata i obuhvata dela poput *Sjedinjene Američke Države i poreklo Hladnog rata (The United States and the Origins of the Cold War)*, *Strategije zadržavanja (Strategies of Containment)*, *Hladni rat: nova istorija (Cold War: A New History)*. Ipak, svojim poslednjim delom, *O velikoj strategiji*, Gadis nastoji da prevaziđe uske okvire epohe Hladnog rata i pristupi opservaciji problematike velike strategije iz šire istorijske perspektive.

Nastojanje prevazilaženja posmatranja određenih pojava ili procesa u isključivim okvirima jedne epohe, koja služi kao podloga za opštu generalizaciju, ne predstavlja novinu. Robert Koks (Robert W. Cox) napravio je osamdesetih godina distinkciju između teorija rešavanja problema (*Problem-solving theory*) fokusiranim na konkretne situacije i probleme u okvirima jednog istorijskog konteksta, i kritičkih teorija (*Critical theory*) koje imaju širi istorijski pogled i nastoje da posmatraju šire procese istorijskih promena. Posmatrajući dosadašnji Gadisov opus, njegov fokus na pitanja vezana za Hladni rat bi ga svrstao bliže Koksovom taboru rešavanja problema. Ipak, kako sam Gadis navodi, njegovi misao, težnja i predavanja bili su usmereni pre na utvrđivanje pravilnosti kroz vreme, prostor i skale, i kroz brojne istorijske studije slučaja (Gaddis, 2019: xi–xii). Time, njegovo delo *O velikoj strategiji* predstavlja krunu takvog pristupa, pristupa bližeg kritičkoj teoriji, u kom se upoređuju misli i dela Svetog Avgustina i Makijavelija, Kserksa, Abrahama Linkolna, Tolstoja i Klauzevica.

Na prvi pogled je upitno da li *O velikoj strategiji* možemo uopšte stavljati „u isti koš“ sa bilo kakvim pomenima o teorijama, pa čak i sa naučnim pristupom. Napisano krajnje esejistički, sa obiljem ličnog iskustva autora i primera koji prevazilaze ne samo istorijske slučajeve, već zalaze i u dela pisaca poput Šekspira i Ficdžeralda, knjiga *O velikoj strategiji* se teško može navesti kao primer naučne literature. Pored toga, bez ikakvog pomena o teorijskom ili metodološkom okviru, ostaje na čitaocu da između redova pronađe suptilne naznake načina na koji

autor objašnjava veliku strategiju. Međutim, ono što je očigledno je da to uopšte nije ni bio Gadisov cilj. Naprotiv, kroz više puta u knjizi pomenutu frazu o utvrđivanju pravilnosti kroz vreme, prostor i skale, Gadis teži da prikaže čitaocu kako se sprovođenje strategije može razumeti i primenjivati rukovodeći se istim načelima nezavisno da li je reč o Antici ili moderni, Evropi ili Aziji, bojištima Antičke Grčke ili teatrima rata u Drugom svetskom ratu.

Sa naslovom *O velikoj strategiji* nemoguće je ne napraviti poređenje sa Klauzevicevim delom *O ratu*, što i sam autor priznaje u svom predgovoru. Ako se sličnost traži, nju je pre moguće pronaći na pola puta između Klauzevica i Sun Cua i njegovog *Umeća ratovanja*. Razlog se pronalazi upravo u suptilnim naznakama na kojima počiva diferencijacija poglavlja knjige. Dok Klauzevic gotovo odbacuje mogućnost uspostavljanja pravila ili principa strategije zbog kompleksnosti stvarnosti, *Umeće ratovanja* kao uputstvo, taksativno navodi kako bi trebalo postupati u ratu. *O velikoj strategiji* stoji u prostoru između dva navedena pristupa. Kroz svako od deset poglavlja Gadis daje određene nagoveštaje pristupanja razmatranju, formulaciji i sprovođenju velike strategije. Neodbacujući mogućnost utvrđivanja pravilnosti, ali ne nastojeći da postavi „nomokanon strategije“, Gadis kroz brojne istorijske primere razmatra i identifikuje ključne segmente velike strategije. Vraćajući se korak unazad, nedostatak eksplicitnih teorijskih i metodoloških postavki u knjizi, primetan je implicitno kroz navedene segmente. Zasnovani na studijama slučaja kroz različite istorijske epohe, navedeni segmenti su iskazani, iako implicitno, kao principi kojima se zasniva velika strategija.

U prvom poglavlju knjige, *Prelaženje Helesponta*, Gadis pozajmljuje od Isaije Berlina (Isaiah Berlin) metaforu o ježu i lisici, koji je inspiraciju našao u rečima starogrčkog pesnika Arhiloha da „lisica zna mnoge stvari, a jež samo jednu važnu stvar“. Nalik Berlinu koji je pisce i mislioce kroz istoriju podelio na ježeve i lisice, Gadis je, služeći se slučajem Kserksove invazije na Antičku Grčku, podelio pristupe velikoj strategiji na pristup ježeva, fokusiranih isključivo na jednu stvar i lisica sposobnih za brojne stvari. Gadisov zaključak da velika strategija mora imati odlike i ježa i lisice možda ne govori mnogo, ali ovaj pristup daje interesantan način posmatranju velike strategije formulišući princip neophodnosti kako fokusa na određeni cilj, tako i neophodnost razumevanja postojanja i potrebe za alternativnim načinima ostvarenja tog cilja. Naslanjajući se na prvo poglavlje, dalja poglavlja nadograđuju ideju o ježu i lisici posmatrajući druge aspekte koji ograničavaju ili omogućavaju formulisanje i sprovođenje velike strategije. Bilo da je reč o ograničenosti resursa koja onemogućava kontrolisanje događaja koji se odvijaju, kao u drugom poglavlju, ili o potrebi za iznalaženjem jednostavnosti

u kompleksnosti okruženja i strateških interakcija između političkih jedinica, kao u trećem, ideja ježeva i lisica zadržava centralno mesto.

Ne zadržavajući se na resursima i kompleksnosti, Gadis posmatra i socijalnu konstrukciju strateških interakcija kroz stavljanje u odnos pravde i rata. Razmatrajući veliku strategiju između rata i pravde Gadis priznaje određene benefite rata, navodeći da je rat nekada manje zlo od mira. Time ukazuje na neophodnost uzimanja u obzir granica prihvatljivosti prilikom iznalaženja optimalne velike strategije. Razmatranja o velikoj strategiji za Gadisa ne leže isključivo u međunarodnim okvirima, niti isključivo vezanim za istorijske primere. On ističe neophodnost političke zrelosti države i razumevanje unutrašnjih ograničenja za pitanja velike strategije. Pored toga, Gadis preispituje i odnose teorije i prakse u vidu međudejstva javne politike i rata i priznaje ograničenja teorije i upozorava na vođenje rata zarad rata.

Velika strategija nije ni rat, niti politika, već se nalazi negde između. I Gadis to jasno naglašava. Međutim, ono što ostavlja pomalo maglovitim je ostatak misli. Pomenuta esejistička forma, u kombinaciji sa nedostatkom eksplicitnih teorijskih i metodoloških postavki ostavlja čitaocu isuviše prostora za interpretaciju. Principi izdvojeni u ovom prikaznom radu, zahtevaju više od jednog čitanja da bi se jasnije utvrdili a pogotovo detaljnije razumeli. Svakim čitanjem, drukčiji aspekti knjige mogu da izađu u prvi plan, što sa sobom nosi s jedne strane pozitivnu notu davanja inspiracije čitaocu, dok sa druge strane sadrži negativnu notu nedovoljno precizno iskazane centralne misli. Ipak, jednom definisani, Gadisovi principi velike strategije daju mogućnosti za kako posmatranje, objašnjavanje i razumevanje velike strategije, od interesa za istraživače koji se bave vojnom i strateškom problematikom, tako i za osobe koje se profesionalno bave formulisanjem i implementiranjem velike strategije. Nedostatak eksplicitnosti predstavlja najveće ograničenje knjige, ali istovetna esejistička forma omogućava širem broju čitalaca da razumeju problematiku koja leži u srži knjige. Sa istraživačke tačke gledišta, pojedini principi odudaraju od tradicionalnijih pristupa proučavanju velike strategije, poput socijalno konstruisanih granica prihvatljivosti strateških interakcija, i takvim delovima se može pridati epitet eksploratornog istraživanja. Utoliko monografija *O velikoj strategiji* može svojom inspirativnošću poslužiti budućim autorima da pomere granice onoga što smatramo velikom strategijom i poslužiti kao osnova (makar po pitanju inspiracije) za buduće eksplanatorne okvire za potpunije razumevanje velike strategije i strateških interakcija država.

Mihajlo KOPANJA